PODUDEK NA DIPLOMOVOU PRÁCI
UKRAJINSKÁ PŘÍJMENÍ,
vypracovanou Kateřinou Jarošovou

Příjmení vytváří v každém jazyce velmi bohatou vrstvu slovní zásoby. U starých Slovanů příjmení plnila ochrannou a tabuizovanou funkci, neboť měla chránit svého nositele před démony, nečistými silami. Fundujícím základem starodávných příjmení byla nejčastěji substantiva (označení částí lidského těla, příbuzenských vztahů, zvířecího či rostlinného světa, národnostní či etnické příslušnosti apod.) nebo adjektiva jakožto reflexe fyzických či psychických vlastností nositele jména. Kromě toho, značnou část příjmení nejen východoslovanského areálu, ale i v češtině tvoří příjmení vzniklá na základě vlastních jmen (antroponym) zejména hebrejského, řeckého, latinského či germánského původu, např. Абел/Абель, odvozené Аблик; Абрагам, odvoz. Абрамчук; Аврам, Адам, odvoz. Адамюк; Августин, Азарій, Айб (1. z něm. Eibe = tis; 2. z arab. mužského Аюб = Job), od něj odvozeniny Айбен/Айбин = tisový apod.[1]

V současném ukrajinském systému patronym se prolínají bohaté tradice pojmenování osob a extrakulturní standardy. Mezi nimi je bezesporu velmi důležitým ukazatelem historická tradice. Dnes již na základě teoretických bádání a poměrně zevrubné deskripce jazykového materiálu můžeme korigovat mnohé závěry učiněné v této oblasti dříve. Tak, například, je známo, že v době, než se ustálilo příjmení v různých regionech Ukrajiny, ještě i v 17. století převažoval v antroponymickém systému model na –yč (k tomuto formantu se posléze vrátíme). Pouze opis Vinického hradu z roku 1552 demonstruje převahu pojmenování s příponou –enko (viz M. Medviď-Pachomová); tento typicky ukrajinský formant se posléze na Ukrajině velmi rozšířil, v některých regionech dodnes zaujímá v systému příjmení první místo, avšak tato skutečnost neznamená, že je nejrozšířenějším ukrajinským sufixem obecně (domníváme se, že daný jev může souviset s velmi bohatou soustavou deminutiv nejen v rámci substantiv, ale i v rámci jiných slovních druhů, čímž se ukrajinština značně vymezuje oproti ruštině).

V této perspektivě pak předkládaná diplomová práce Kateřiny Jarošové představuje velmi zdařilou studii o slovotvorbě, historicko-etymologických parametrech, ale rovněž o konotacích, které mohou jednotlivá příjmení v různých regionech Ukrajiny vyvolávat. Tyto závěry diplomantka činí na základě zkoumání sémantiky nejen fundujících základů, ale i slovotvorných formantů, a také z hlediska expresivně sémantického. Ukazuje se totiž, že pozitivní či negativní konotace u sufixů, jež se staly předmětem hlubšího badatelského zájmu diplomantky, nejsou dány pouze náležitou sémantikou motivujícího základu, ale pozitivní či negativní konotace může vyjadřovat i samotný sufix (viz str. 66 - 81). Také u příjmení karpatského areálu, jimž diplomantka věnuje ve své práci značnou pozornost (vychází z nejnovějších teoretických východisek, zejména ze slovníku P. Čučky, který se touto problematikou dlouhodobě zabývá), na základě zevrubné slovotvorné a sémantické analýzy vymezuje nejrozšířenější slovotvorný formant pro tento region (- ак/-як/-чак) a dokládá, na rozdíl od Rusanivského a Čučky, že tento sufix nemusí být vždy nutně asémantický. Právě naopak, ve srovnávacím česko-ukrajinském aspektu prezentuje celou řadu příkladů se stylisticky příznakovým sufixem - ак, případně jeho variantami -як/-чак. Tuto část práce považujeme zejména za přínosnou a máme za to, že motivace příjmení karpatského regionu zůstává i nadále v centru vědeckého zájmu mnohých současných lingvistů nejen ukrajinských, ale i zahraničních (např. H. Neumann : Das groβe Buch der Familennamen. Alter, Herkunft, Bedeutung. Niedernhausen/ Taunus, 1996). Navíc celá řada příjmení karpatského areálu

[1] Příklady vzaty ze Slovníku «Прізвищазакарпатських українців» P. Čučky, který se stal důležitým východiskem při deskripci materiálu.

zůstává i nadále sporná, mají nejednoznačný etymologicky původ, což ostatně deklaruje i Čučkův slovník v podobě několika různých interpretací; někdy se jedná o velmi archaické formy, např. Чурило (1. ze staroruského apelativa nebo polského ekvivalentu czuriło = milenec, švihák, frajer; 2. ze staroruského apelativa Чурило ≤ Кирилл) nebo Чурак (=pahýl stromu). Není třeba jistě zdůrazňovat, že v našich podmínkách poslední uvedené příjmení je značně pokleslé a je zcela vyloučeno, že by mohlo figurovat v české soustavě patronym (srov. čes. básník Václav Jebavý, který vystupoval pod pseudonymem Otakar Březina).

To, že mnohá zakarpatská příjmení vznikala na základě jiných než slovanských modelů, demonstruje K. Jarošová ve své práci na celé řadě příkladů a vyvozuje závěr o silném vlivu substrátu maďarského, turko-tatarského, germánského, ale i hebrejského či arabského (zejména ta příjmení, která byla motivována vlastními jmény). V této souvislosti je třeba uvést, že po 2. světové válce mnohá příjmení vytvořená podle maďarských vzorů, byla na Zakarpatí přeložena do slovanské podoby; navíc maďarský model je odlišný od slovanského, tzn. že osobní jméno se nachází v postpozici vzhledem k příjmení, např. Brenkacz Iwan, Czirik Waszil aj., což při překladu mohlo vést a také že vedlo k omylům (první uvedené jméno bylo považováno za vlastní jméno, druhé – za příjmení).

Práce K. Jarošové je kultivovaná, vypracovaná s velkou precizností, v mnoha ohledech podnětná a přínosná (zejména tam, kde popírá některé obecně platné postuláty). Přesto si dovolíme jednu poznámku:

Slovník Čučky fixuje řadu příjmení s již citovaným sufixem –yč, např. Івонич (odvozeno z žen. jména Івона, resp. Іванна; Ігнатич z žen. jména Ігната, rozšířeného v Bulharsku aj.). Jestliže se v patronymickém systému východních Slovanů uplatňuje androcentrický přístup, pak by jistě bylo velmi zajímavé zabývat se příjmeními s formantem – yč z hlediska feminity. V hierarchii příjmení stojí sice výše patronyma po mužské linii, avšak není tomu tak všude ve světě, např. ve Španělsku se dívky zapisují podle matky, chlapci – podle otce.

Je nám rovněž známo, že diplomantka ovládá velice dobře němčinu, proto bychom jí doporučovali, v případě že u daného tématu setrvá, zabývat se německými příjmeními Zakarpatí, jež mají svůj původ v oikonymech či jejich odvozeninách. Uvážíme-li, že mnohá oikonyma, jež se stala motivujícími základy příjmení, již dávno neexistují, pak tato příjmení jsou jediným dokladem o nich.

Diplomovou práci K. Jarošové jednoznačně doporučujeme k obhajobě a navrhujeme ohodnotit stupněm **„výborně."**

V Praze, 15. května 2008

PhDr. Věra Londělová, CSc.